

שיעור כללי

מקור פסול הקרובים – לא יומתו אבות על בנים

נעסוק היום בעז"ה בסוגיית מקור פסול הקרובים מן הפסוק 'לא יומתו אבות על בנים' נעניין בסוגיות הגמ' ובדברי הראשונים והאחרונים שנאמרו בענין ונציע דרך מחודשת לביאור הענין כולו.

סוגייתנו

- ראה משנה כז: 'ואלו הן הקרובין' ודברי הגמ' 'מנהני מילי' עד סוף העמוד.
- ראה דברי הר"ן בסוגיין מה שהקשה מן הפסוקים במלכים ובדברי הימים ומה שיישבו.
- וראה חידושי המאירי לסוגיין.
- ראה דברי המפרשים הראשונים על הפסוק 'לא יומתו'.
- וראה שו"ת המיוחסות לרמב"ן סימן רפח'

מקורות נוספים בענין

- ראה ספר המצוות להרמב"ם ל"ת רפז'. וראה ספר החינוך מצוה תקפט' בשרשי המצווה.
- וראה עוד בדברי הרמב"ם בספר המצוות בשורש השני וראה השגת הרמב"ן שם ודברי המגילת אסתר שם.
- וראה גמ' 'במות עט. בענין בני שאול והגבעונים. וחיידושי הריטב"א שם וערוך לנר שם.
- וראה עוד תשובת הרב קוק בדעת כהן קצג'. וראה תשובת החתם סופר למהר"ץ חיות באורח חיים רח'.

חידושי הר"ן מסכת סנהדרין דף כז עמוד ב

לא יומתו אבות בעדות בנים. וא"ת דהא איצטרך קרא לגופי' שלא יומתו האבות בעון בניהם כדכתיב באמציה ואת בני המכים לא המית ככתוב בתורת משה לא יומתו אבות על בנים. איכא למימר דמקרא אינו יוצא מידי פשוטו דפשוטי' דקרא הוא שלא יומתו אבות בעון בנים ומדרשו שלא יומתו בעדות בנים ומקרא אחד מתחלק לכמה טעמים כדכתיב אחת דבר אלהים שתיים זו שמענו א"נ משום סיפיה דקרא דכתיב איש בחטאו יומתו. וכ"ת ולמאי איצטרך לן קרא שלא יענשו האבות בעון בנים וכי צריך לומר שאם הכה הבן את אביו או קלל אותו שלא נהרוג את האב. י"ל דעיקר קרא לא אתי לפוטרו מן העונש דהא פשיטא הוא אלא שהוא אזהרה על הדבר שלא יעלה על לב המושל לשפוך חמתו על הבנים בעון האב או על האב בעון הבנים והיינו דכתיב ובני המכים לא המית:

מלכים ב פרק יד, א-ו

בשנת שפתיים ליואש בן יואחז מלך ישראל מלך אמציהו בן יואש מלך יהודה: (ב) בן עשרים וקמ"ש שנה הנה במלכו ונעשרים ותשע שנה מלך בירושלם ונשם אמו יהועדן מן ירושלם: (ג) ונעש הישר בעיני ה' רק לא כנדוד אביו ככל אשר עשה יואש אביו עשה: (ד) רק הבמות לא סרו עוד העם מנזבחים ומקטרים בבמות: (ה) ויהי כאשר תזקה הממלכה כנדודו ונדד את עבדיו המפלים את המלך אביו: (ו) ואת בני המכים לא המית ככתוב בתורה ככתוב בתורה משה אשר צנה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בקטאו ימות: וימת:

דברי הימים ב פרק כה, א-ד

בן עשרים וקמ"ש שנה מלך אמציהו ונעשרים ותשע שנה מלך בירושלם ונשם אמו יהועדן מירושלים: (ב) ונעש הישר בעיני ה' רק לא בלכב שלם: (ג) ויהי כאשר תזקה הממלכה עליו ונהרג את עבדיו המפלים את המלך אביו: (ד) ואת בנייהם לא המית כי ככתוב בתורה ככתוב בתורה משה אשר צנה ה' לאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות כי אם איש בקטאו ימותו: פ

בית הבחירה (מאירי) מסכת סנהדרין דף כז עמוד ב

זה שבארנו שהקרובים פסולים לעדות לא סוף דבר לזכות אלא אף לחובה שנאמר לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות מפי השמועה למדו לא יומתו אלו בעדותן של אלו וממה שנאמר יומתו שתי פעמים אם אינו ענין לזכות תנהו ענין לחובה ואין לחלק בדבר זה בין דיני נפשות לדיני ממונות שהרי כתוב משפט אחד יהיה לכם ואף על פי שמקרא זה לא למדנו אלא אבות לבנים ובנים לאבות וכש"כ אבות להדדי אבל בנים להדדי לא למדנו דרשוהו מיתור אותיות ומ"מ פשוטו של מקרא בא להודיע שלא למות בדיני שמים אב בעון הבן ובן גדול בעון האב שנאמר איש בחטאו וזה שאמר פקד עון אבות על בנים פירשו שאוחזים מעשה אבותיהם בידיהם ואף כזו לומר שאינו מאריך לו עוד את אפו אחר שהוא

ספר החינוך פרשת כי תצא מצוה תקפט

משרשי המצוה לפי שעיקר כל עניני בני אדם תלויין בעדות אנשים וכענין שכתבתי בפתיחת ספרי, ועל כן רצה המקום להרחיק ממנו לבלתי עשות דין בין בני אדם רק בעדות חזק אמתי נקי מכל חשד. ולחיזוק ענין זה הרחיק כל עדות הקרובים אף בחיוב, פן תתפשט הרגל עדותן זה על זה לקבלו אף לזכות. והענין הזה הוא מדרכי התורה השלמה, שתרחיק לעולם המכשולות והדברים הקרובים להמצא בהם ההיזק אל בני אדם. ועוד נמצא לנו תועלת אחר בדבר, כי מהיות הקרובים שוכנים תמיד זה אצל זה ישיבתם וקימתם יחד, או אפשר להן להנצל שלא יתקוטטו זה עם זה לפעמים, ואילו יאמינו בעדותן זה על זה אולי בבעסם תמיד אלו עם אלו תעלה חמתם לפי שעה ויבואו לפני הדיין ויחייבו את ראשם למלך, וכשוך החמה כמעט שיחנוק עצמו הקרוב מדאגתו על קרובו ועל מעשהו, וכל דרכי השם ישרים.

ספר המצוות לרמב"ם שורש ב

השרש השני שאין ראוי למנות כל מה שלמדים באחת משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן או בריבוי: כבר בארנו בפתיחת תבורנו בפרוש המשנה (בריש ההקד') שרוב דיני התורה יוצאו בשלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן ושהדין היוצא במדה מאותן המדות הנה פעמים תפול בו המחלוקת ושיש שם דינין הם פירושים מקובלים ממש אף מחלוקת בהם אבל הם מביאים ראיה עליהם באחת משלש עשרה מדות כי מחכמת הכתוב שהוא אפשר שיימצא בו רמז מורה על הפירוש ההוא המקובל או הקש יורה עליו. וכבר בארנו זה הענין שם. וכשהיה זה כן הנה לא כל מה שנמצא החכמים שהוציאו בהקש משלש עשרה מדות נאמר שהוא נאמר למשה בסיני ולא גם כן נאמר בכל מה שנמצא בתלמוד יסמכוהו אל אחת משלש עשרה מדות שהוא דרבנן כי פעמים יהיה פירוש מקובל. לפיכך הראוי בזה שכל מה שלא תמצאהו כתוב בתורה ותמצאהו בתלמוד שלמדוהו באחת משלש עשרה מדות אם בארו הם בעצמם ואמרו שזה גוף תורה או שזה דאורייתא הנה ראוי למנותו, שהמקבלים אמרו שהוא דאורייתא. ואם לא יבארו זה ולא דברו בו הנה הוא דרבנן, שאין שם כתוב יורה עליו.

השגות הרמב"ן לספר המצוות לרמב"ם שורש ב

ואני חוזר עוד לצווח על דברי הרב שכמה דברים בגמרא למדו אותם במדות האלו שהתורה נדרשת בהן וכוונתם כולם שהם תורה שלימה. והרב מנה מצות רפ"ז לארבעות אבות על בנינים והיא באה מדין ריבוי כמו שמפורש בפרק זה בורר (כז ב) וכן בנינים להדי פסול שלהן מן התורה וריבוי אותם ממה שאמרו (כה א) אם כן לכתוב רחמנא לא יומתו אבות על בן מאי בנינים דאפילו בנינים להדי. וכן בנינים לעלמא פסולין. ופסולין נחשב גוף תורה. וכל אלו מדרשות מן הרבויין עם היות פשטיה דקרא שלא נהרוג אבות בעון בנינים ובנינים בעון אבות וכמו שמפורש בקבלה (דה"ב כה) רק את בניניהם לא המית ככתוב בתורת משה לא יומתו אבות על בנינים.

מגילת אסתר שורשים שורש ב

נראה לי כי מה שאמר הרמב"ן שהרב מנה לארבעות הקרובים קצתם על קצתם ולא באה אלא מרבו. זה אינו כי ריבוי נקרא אתין וגמין או וא"ו נוספת אמנם חצי פסוק או שלישי או אפילו תיבה אחת זולת אתין וגמין לא נקרא רבוי, ואף אם הייתי מודה שזה נקרא רבוי מ"מ כבר השריש בשורש השני כי כל דבר הנלמד ב"ג מדות ואמרו בו החכמים כי הוא גוף תורה שראוי למנותו, ובה בא הפירוש המקובל ממה שזהו פירושו שכן כתב הרב בסמ"ק שלו באותו הלאו, וכן כתב ג"כ בחבורו הגדול בפ' י"ג מהלכות עדות וז"ל, הקרובים פסולים לעדות מן התורה שנאמר לא יומתו אבות על בנינים מפי השמועה למדו שבכלל לאו זה לא יומתו אבות על פי בנינים ולא בנינים על פי אבות, וה"ה לשאר קרובים, עכ"ל. אבל אמת הוא כי לא ידעתי היכן הוזכר שכך היה בקבלה אצלם, כי בפ' זה בורר (כ"ז:): וגם בספרי שאמרו שם זה המאמר לא אמרו שם כלום. ואל תשיבני ממה שכתב הרב בתשובתו שהבאתי לעיל כי אפילו הדבר שהוא הלכה למשה בסיני נקרא ד"ס ולא יבא במנין. כי זהו דוקא כשאין פסוק יורה עליו רק הכל הוא בקבלה. אמנם בבוא פירוש איזה פסוק בקבלה אצלנו, הנה הוא יקרא דבר תורה, והראיה ממה שכתב בשורש השני וז"ל, ולא גם כן נאמר בכל מה שיימצא בגמרא שיסמכוהו אל אחת מ"ג מדות שהוא דרבנן, כי פעמים יהיה הפירוש ההוא מקובל ממה בסיני, עכ"ל. הנה שהוא סובר שכל מה שבא בקבלה בפירוש איזה פסוק אינו מדרבנן וא"כ הוא דבר תורה. אכן קשיא לי בזה הפסוק של לא יומתו אבות על בנינים, שמלשון הגמרא דפרק זה בורר נראה שפשוטו הוא בעדות, שכן אמר שם ת"ר לא יומתו אבות על בנינים מה ת"ל אי ללמד שלא יומתו אבות בעון בנינים ובנינים בעון אבות הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנינים בעדות בנינים ובנינים לא יומתו על אבות בעדות אבות. וביבמות פרק הערל (ע"ט) מקשי סתמא דגמרא על דוד שמסר בני שאול להריגה על עון אביהם, והא כתוב לא יומתו אבות על בנינים וגו' שנראה מכאן שפשוט הפסוק הוא כמשמעו, וא"כ מה זה שאמר בפרק זה בורר מה ת"ל אי ללמד וכו' והלא פשוטו דקרא על כך הוא ויהיה לעבור עליו בלאו ועשה, וכן נראה ג"כ מדברי הימים (ב' כ"ה) כי פשוטו כמשמעו. ולפי דעתי כי כשאמרו בגמרא מה ת"ל וכו' רצונם הוא אי ללמד בלבד שלא יומתו אבות בעון בנינים הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו, לפי שדוחק הוא לומר שהכל יהיה מניעה אחת והוכפל הצווי בה לעבור עליה בלאו ועשה, אבל אין כונתם שלא יהיה לו פשוט אחר זולתי זה של עדות.

תלמוד בבלי מסכת יבמות דף עט עמוד א

ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את ארמוני ואת מפיכוש ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל בן ברזילי המחולתי. מאי שנא הני? אמר רב הונא: העבירות לפני ארון, כל שארון קולטו - למיתה, כל שאין ארון קולטו - לחיים. מתיב רב חנא בר קטינא: ויחמול המלך על מפיכוש בן יהונתן בן שאול! שלא העבירו. וכי משוא פנים יש בדבר? אלא שהעבירו וקלטו, ובקש עליו רחמים ופלטו. ואכתי משוא פנים יש בדבר! אלא שבקש רחמים שלא יקלטנו הארון. והא כתיב: לא יומתו אבות על בנינים וגו'! אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל תחלל שם שמים בפרהסיא

חידושי הריטב"א מסכת יבמות דף עט עמוד א

וכי משוא פנים יש. להצילו מדיני נפשות אם הוא חייב שיתחייב אחר במקומו. והכתיב לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות. והיאך הסכימה שכינה כשקלטם הארון להרגם ולעקור מצוה זו. ומהדרין מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ואל יתחלל שם שמים בפרהסיא. פי' שכל הוראת שעה ולמגדר מילתא שרי ובי"ד מכין ועונשין שלא מן התורה, ואין זו עקירה ממש אלא שתעקר לפי ראות בני אדם קאמר, והא דאמרין אות אחת לאו דוקא דהא מקרא מלא עקרינן, אי"נ משום דלא עקרינן אלא למי"ד אלי"ף דבנים לא יומתו על אבות והאלי"ף היא מאותיות הסתר שאינה נהגית, ואין ספק כי שבעה אלו שקלטן ארון חייבי מיתה היו מצד אחר ולכן נתגלגלה להם חובה עכשיו יותר משאר זרעו של שאול ומשום דלא ידיע חובס קרי ליה עקירה שאין לבי"ד להעניש אלא על הנגלות.

ערוך לנר מסכת יבמות דף עט עמוד א

בגמרא מוטב שתעקר אות א' מן התורה. הקשה הריטב"א מה אות א' דקאמר הא פסוק שלם איכא ע"ש, וי"ל דלפי המבואר בסנהדרין (פד א) כל היכי דכתיב יומת הוא בידי אדם וימות הוא בידי שמים ולכן אי קרינן בקרא לא יומתו אבות על בנים וכי' איש בחטאו ימותו או ימתו בלא ו' אז משמע דדוקא בידי שמים אין ממתין אבות על בנים אבל בידי אדם שפיר ממיתין אבל השתא דכתיב יומתו ליכא למימר הכי וזהו דקאמר מוטב שיעקר אות א' כמו דכתיב ימתו בלא ו' דלהוי משמע דבידי אדם ממיתין בנים על אבות: אי"נ י"ל לפי מה שכתב המהרש"א בחי"א דלא מלא יומתו פריך דזה דרשינן אעדות בנים אלא מאיש בחטאו ימותו קפריך ע"ש וא"כ אי עקרינן ו' מבחטאו וקרינן בחטא לא מוכח דאין הבן מת בחטא האב אלא אז הפי' דאין מיתה בלא חטא או של עצמו או של אביו

שו"ת דעת בהן (ענייני יורה דעה) סימן קצג

וע"ד אשר דרש מר לחוות דעתי העני' ע"ד הפרנס הפושע, שאחרי חלולו את יום הקדוש באכו"ש = באכילה ושתייה = ומלאכה, מכרו לו בביהכ"נ מפטיר יונה, שהעזו הרשע ההוא לקנותה ואמרה, ומר קנס את ביהכ"נ הנ"ל באמרו להפרנס הראשי, שאם לא יקנסו את הפושע במניעת עלי' לתורה איזה שנים לא יבא עוד לדרוש בביהכ"נ הזה.

הנה לברר הענין הזה מיסוד ההלכה צריך לכאורה לחלק, אם הוא מנהג קבוע בביהכ"נ הנ"ל, שכת"ר בא לדרוש שם בזמנים מיוחדים, או יש לומר שיש על כת"ר שיעבוד בזה, כדאיתא בב"מ צ"ז א' איהו שאיל להו ביומי דכלה. וכיון שזכו בדרשה זו ובכבודה בני ביהכ"נ, ובתוכם הלא ישנם כמה אנשים שאין להם כח לקנוס את הפרנס הפושע, כי כפי הנראה הדבר מסור רק בידו של הפרנס הראשי, וא"כ אין להם להפסיד ע"י פשיעתו של הפרנס הראשי, אם לא יקנוס את הפושע, ולא מצינו שיהי' אפשר לקנוס את מי שלא חטא לכאורה. ובכה"ג אמרינן (פסחים ק"ג ע"ב) טובי' חטא וזיגוד מינגד. ואף על גב דענין זה לקנא קנאת ד', וביחוד במקום חלול השם נורא כזה, י"ל דחשוב למגדר מילתא, שע"ז שנינו ב"ד מכין ועונשין שלא מה"ת, אבל במקום שהובאה ברייתא זו לא למדנו רק שב"ד יכולין לקנוס את הפושע עצמו יותר מדין תורה, כה"ג דאמרין שם, יבמות צ' ע"ב, ועוד כ"מ בגמ', מעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך אלא לפי שהשעה צריכה לכך, אבל כ"ז פושע עצמו, אבל שיהי' אפשר לקנוס את אחרים שלא חטאו כלל זו לא שמענו. ואולי יש לומר טעם לדבר עפ"ד הט"ז בחו"מ סי' ב' ועוד כ"מ, שהוכיח מלשון ברייתא זו שמה שמפורש בתורה להקל אין כח ביד חכמים להחמיר, ונראה שצ"ל שאפילו למיגדר מלתא ג"כ אסור. שהרי הגמ' יבמות שם משני ע"ז מיגדר מלתא שאני, וי"ל שהאיסור לענוש את מי שאינו חייב, בעבור חטא החייב, למדנו מהמקרא המפורש של לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, שמזה למדנו ק"ו שאנשים זרים לא יוכלו להעניש בגלל חטא של אחר, ומשו"ה אין כח ביד חכמים לעשות כן, דזה מקרי כבר לעבור ע"ד תורה, כמש"כ הט"ז שם על דיוק הלשון ולא לעבור ע"ד תורה. ולפ"ר יש להביא רא"י לזה מדברי הגמ' סנהדרין מ"ד א', דפריך גבי עכן, שכתוב בו ויקח יהושע את עכן ואת בניו ובנותיו, אם הוא חטא בניו ובנותיו מה חטאו, ומתוך כדי לרדותן, והיינו דלא כפשטא דקרא שעשו בהם משפט שריפה וסקילה, אלא שהביאו אותם שיראו בעונש אביהם ויהי' להם רידוי בזה שלא יסיפו למעול בחרם, כמו שפירש"י. ולכאורה קשה מה מקשה בניו ובנותיו מה חטאו, הלא אין לך מיגדר מלתא גדול מזה שהי' אצל עכן, שגרם אסון כללי לכל ישראל, עד שהקב"ה אמר בשבילו ליהושע חטא ישראל, ולא יוכלו ישראל לקום לפני אויביהם, עד הסירכם החרם מקרבכם, ובשביל כך נפלו לפני אנשי העי והיו בסכנה כללית, וא"כ מאי קשיא אם ראה יהושע בשביל מיגדר מילתא לקנוס ג"כ את בניו ובנותיו שלא מדין תורה, א"ו שאע"פ שמותר להחמיר על החוטא עצמו, מצד מיגדר מילתא, מ"מ אסור לענוש בגללו אנשים נקיים, שזהו בכלל לא יומתו אבות על בנים. ואף על גב דדריש הגמ' סנהדרין כ"ז ע"ב האי קרא דלא יומתו אבות על בנים בעדות בנים, זהו משום דכתיב כבר איש בחטאו יומתו, כדאמר הכי, ומ"מ לא נפיק קרא מידי פשוטו דלא יומתו אבות על חטא בנים ג"כ. ובוזה יש להקשות שניהם של רשעים הכופרים בתורה שבע"פ, שמונים אותנו ע"ד דרשת הש"ס שלמוד הפסוק בתחלתו במאמר לא יומתו אבות על בנים קאי על עדות בנים, שא"כ למה הביא במלכים ב' י"ד ו' במעשה דאמציה מלך יהודה, שהמית את עבדיו המכים את המלך אביו, כאשר חזקה הממלכה בידו, ואת בני המכים לא המית ככתוב בספר תורת משה, אשר צוה ד' לאמר, לא יומתו אבות על בנים ובנים לא יומתו על אבות, כי אם איש בחטאו יומת, דלמה מביא הספר רישא דהקרא לא יומתו אבות על בנים, דקאי רק על עדות בנים, והי' צריך להביא רק סיפא דקרא איש בחטאו יומת. אבל לפי מה שכתבנו, שאין הפסוק יוצא מידי פשוטו, אף על גב דמיתורא דרשינן ג"כ לעדות בנים, ומזה למדנו שאפילו למיגדר מילתא לב"ד, וכל מי שיש כח בידו לענוש אפילו שלא כדין תורה, מ"מ לא יוכל לענוש את מי שאינו חייב בדבר על חטא של אחר, יצא הדבר כמין חומר. שהרי אמציה מלך הי' ומלך יש לו רשות לדון בודאי שלא כדין תורה, כמש"כ הרמב"ם בפ"ג מה' מלכים הלכה י', וכאן הי' ודאי למגדר מילתא, לעשות משפט בשולחים יד במלך אביו, א"כ הי' יכול לענוש אותם יותר משורת דין תורה, אבל כ"ז הוא דוקא להחמיר על העבריינים עצמם, אבל בני המכים, לא המית, ומפני שמפורש בתורה כלל גדול שלא יומתו אבות על בנים, ומפני שהוא מפורש בתורה, ולא אתי ממשמעות לבד, כמו אם הי' כתוב רק איש בחטאו יומת, שאע"פ שהייתי ממילא דן, בחטאו ולא בחטא אביו, מ"מ לא הי' זה נחשב לגבי בנים מפורש בתורה, ובמקום שיכולין לדון שלא כדין תורה, כ"א לצורך השעה, הי' אפשר לעבור ע"ז, אבל כיון שמקרא לא יצא מידי פשוטו ע"כ לא המית את בני המכים, והי' מוכרח הנביא להביא גם את תחלת הפסוק של לא יומתו אבות על בנים.

אמנם עומדת היא לנגדנו הסוגיא דיבמות דף ע"ט ע"א, דמקשה הש"ס אעובדא דגבעונים, שבקשו שיותן להם שבעה אנשים מבניו של שאול, בשביל ששאל חטא כנגדם, ודוד נתן להם, ופריך והא כתיב לא יומתו אבות על בנים, ומשני מוטב שתעקר אות אחת מן התורה ולא יתחלל שם שמים בפרהסיא, דש"מ שבמקום שיש צורך של מיגדר מילתא, נגד חילול השם, מותר אפילו לעבור על מקרא זה דלא יומתו אבות על בנים, ואם הצורך מביא לענוש גם את מי שאינו/חייב/ חייב כלל, כדהתם שלא היו הבנים חייבים כלל, ג"כ מותר בשביל צורך השעה שלא יתחלל שם שמים. ומזה אפשר ללמוד, דה"ה בכל עונש לפי ערכו, אם הדבר נוגע לתיקון העולם נגד חילול שם שמים בפרהסיא, מותר למגדר מילתא, לענוש גם את מי שאינם חייבים בדבר אם השעה צריכה לכך. וממילא בנ"ד, שבודאי אין לך חילול שם שמים גדול מזה לכבד ביה"כ בדבר שבקדושה רשע המחלל את קדושת היום בפרהסיא, די"ל דמותר בכה"ג לנהוג עונש לתיקון העולם גם לאותם שבעצמם אינם חייבים. (ובדברינו בסוגיא דיבמות הנ"ל אין אנו צריכים למה שנדחק מהרש"א, אהא דפריך הש"ס והא כתיב לא יומתו אבות על בנים, דאסיפא דקרא סמיך, משום דלא יומתו אבות על בנים מוקמינן בסנהדרין בעדות בנים, וזה באמת דוחק שיעקר חסר מן הספר, וסיפא דקרא לא הובא כלל בגמ', ולפ"ד א"ש, שהרי הגמ' ידעה שכאן ה"י עונש שלא כדין תורה, אלא למיגדר מילתא ולצורך השעה, אלא שמתחלה לא נחית הגמ' לחלק בין מיגדר מילתא שיש בה חילול שם שמים בפרהסיא למיגדר מילתא באיזה ענין אחר, ומשונה מקשה והא כתיב לא יומתו אבות על בנים, וכיון דכתיב מפורש, והוא כלל גדול על כל העונשים, א"כ אסור גם בצורך שעה, וע"ז משני דשאני במקום שיש חילול שם שמים בפרהסיא, שמותר לענוש ג"כ את שאינם חייבים). ובנ"ד, שהיא עבירה בפרהסיא ביד רמה, נקרא חילול שם שמים בפרהסיא, כמש"כ הרמב"ם בפ"ה מהלכות יסודי התורה הלכה יו"ד. ואף על גב דיש לדחות ההכרח מדברי הסוגיא הנ"ל, שהרי שם נעשה ע"פ הדבור כמש"כ במקרא ויאמר ד' אל שאול ואל בית הדמים, וגם הגמ' אומרת שהעבירם לפני הארון כל שארון קולטו למיתה וכל שאין הארון קולטו לחיים, מ"מ משמע דכ"ז לא ה"י מועיל לענוש אותן שאינם חייבים. וצריך לומר, דאפילו לא נאמר כד' הט"ז, שנלמוד מזה שכל המפורש בתורה אין כח בחכמים להחמיר, שקשה לומר כן במגדר מילתא, וגם יש מהפוסקים האחרונים שהביאו כמה חבילות ראיות נגדו, מ"מ זה הכלל, שלא לענוש את מי שאינו חייב, זה למדים מהמקרא של לא יומתו אבות על בנים, דקאי על כל המומתים בין בב"ד ובין ע"י מלך, בין בקביעות הלכה כדין תורה ובין כשהשעה צריכה לכך. ומשונה לא ה"י מועיל ג"כ ע"פ הדבור, דע"פ הנביא יש לו ג"כ רק מדרגה זו של ב"ד, שיכולים לעשות שלא כדין תורה לצורך שעה, שהרי בגמרא יבמות דף צ' ע"ב מביא הך דאלי' בהר הכרמל ופריך וליגמר מינה, וש"מ שמדה אחת היא נביא או ב"ד לצורך שעה, ומה שאי אפשר לב"ד אפילו לצורך שעה אי אפשר לשמע גם לנביא, ול"מ ע"פ הדבור דלא בשמים היא. רק שהגמ' בסוגיא דהערל הנ"ל חדשה, שבמקום חילול שם שמים בפרהסיא מותר לענוש גם מי שאינם חייבים אם השעה צריכה לכך. וביו"ד סי' של"ד סי' בהגה כתב שיש רשות לב"ד להחמיר על עובר עבירה לגרש את בניו מבית הספר, וזהו מדברי נמו"י, והט"ז בסק"ג שם כ' בשם רש"ל שמתה ע"ז, גם ע"מ שכתב שם להוציא את אשתו מביה"כ ג"כ תמה אם הוא חטא היא מה חטאה, וכ' ע"ז ויש לתמוה על תמיהתו, וחילק בין גדולים לקטנים. ולפ"ד מסוגיא דסנהדרין גבי עכן משמע, דגם בקטנים אין רשות לענוש על חטא אביהם. והנה הדברים סוף כל סוף יצאו מפי הגאון, והרמב"ן בתשובה אישר הדבר, ומטעם למיגדר מילתא וב"ד מתנין לעקור דבר מה"ת. ולפמש"כ אשכחנא פתרי לשתי הדעות, שבכל העבירות שיש צורך שעה לענוש אי אפשר גם למיגדר מילתא לעבור על מקרא מלא דלא יומתו אבות ע"ב, אם מטעם הט"ז או מטעם שכתבתי, שהפסוק הוא כללי ומדבר על כל המענישים, באיזה אופן שהם, אבל יוצא מכלל זה חטא חילול שם שמים בפרהסיא, שע"ז יש לנו יסוד נכון שיש רשות לב"ד לענוש ג"כ את שאינם חייבים בדבר, אם השעה צריכה לכך. עכ"פ למדנו, שיפה עשה כת"ר בקנס ביה"כ הנ"ל, עד שיתקנו את המעוות ע"י קנס של הפושע.

שו"ת חתם סופר חלק א (אורח חיים) סימן רח

שם דף י"ח, מיייתי פרקי דר"א [פל"ח] דס"ל בני עכן הומתו, אף על גב דכתיב לא יומתו אבות על בנים מ"מ נהרגו על שידעו ולא הודיעו, ויפה כתב פר"מ שגם זה אינו עפ"י עיקור דין תורה, ורגיל אני לומר דלא יומתו אבות על בנים דעיקור קרא על עדות קאי שלא יעידו קרובים [כסנהדרין כ"ז ע"ב] וסיפא איש בחטאו ימות קאי דלא ימות זה בעבור זה, י"ל דמהיכא תיתי יעלה על הדעת להמית קרובים אלו בשביל אלו, אלא משום דבלי ספק העובר עבירה גדולה בעדים והתראה לאו בר יומא הוא וכבר נתקלקלו מעשיו בצניעא מכמה שנים, ואילו היו הקרובים מודיעים כן לב"ד ולמלך לא בא לכלל זה, אלא שאין מוכסים במשפחה שאין כולם מוכסנים [שבועות ל"ט ע"א] והוא סד"א יענושו גם הם קמ"ל. והטעם לזה באמת מ"ט לא יענושו, היינו משום דלא יומתו אבות על עדות בנים, ואם היו אומרים ומגלים מצפוננו לא היו נאמנים והוא רק לישנא בישא וכעין טובי' חטא וזיגוד מינגד בפרק ערבי פסחים [ק"ג ע"ב] על כן לא הגידו, ומשונה איש בחטאו ימות וא"ש המשך הפסוק, אמנם בני עכן שהיו יודעים ואילו היו מודיעים לב"ד והיו מראים מקום החפצים שלקח מן החרם היו נאמנים כמו שלח ואחיו פ"ג דקידושין [ס"ו ע"ב] דמהימנן, וס"ל לפרקי ר' אליעזר דכי האי גונוי חייבים מדינא ולא רק מדין מלך. ומאי דמיייתי רום מכ"ת מקרא דאמציה [מלכים ב', י"ד ו'], י"ל משם ראייה ואת בניהם לא המית משמע קצת דבדין מלך יכול להמית הבנים, דאל"כ מאי רבותי'. אלא אלו היו חייבים בעדים והתראה בדין סנהדרין והיה יכול לדונם בדין מלך ולהמית גם בניהם, אך המלך התחסד ודנם בדין סנהדרין ועל ידי זה את בניהם לא המית ככתוב בתורת משה אשר דרכיה דרכי נועם:

מלאכי פרק ג, ה

וְקָרַבְתִּי אֵלֵיכֶם לְמִשְׁפַּט וְהִיִּיתִי עַד קִמְהַר בְּמִכְשָׁפִים וּבְמִנְאָפִים וּבְנִשְׁבָּעִים לְשֹׁקֵר וּבְעֲשָׂקֵי שֹׁכֵר שְׁכִיר אֶלְמָנָה וְיָתוּם וּמַטִּי גֵר וְלֹא יָרְאוּנִי אָמַר ה' צְבָאוֹת: